

УДК 330.341

Ю. В. Полунєєв,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародного бізнесу
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
народний депутат України,
голова Ради конкурентоспроможності України

ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ СТАЛОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В ПРОЦЕСІ ПІДВИЩЕННЯ ЇЇ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Стаття присвячена аналізу основних показників сталості, що впливають на розвиток України та рівень її конкурентоспроможності в міжнародному масштабі. Доведено необхідність якісних змін цих показників у процесі трансформаційного розвитку країни і врахування їх даних при державному управлінні основними напрямками економіки.

Ключові слова: сталість, якість життя, енергетична безпека, конкурентоспроможність країни, трансформаційний розвиток.

Ю. В. Полунєєв

**ОСНОВНЫЕ ПОКАЗАТЕЛИ УСТОЙЧИВОСТИ
ТРАНСФОРМАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ УКРАИНЫ
В ПРОЦЕССЕ ПОВЫШЕНИЯ ЕЕ МЕЖДУНАРОДНОЙ
КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ**

Статья посвящена анализу основных показателей устойчивости, влияющих на развитие Украины и уровень ее конкурентоспособности в международном масштабе. Доказана необходимость качественных изменений этих показателей в процессе трансформационного развития страны и учета их данных при государственном управлении основными направлениями экономики.

Ключевые слова: устойчивость, качество жизни, энергетическая безопасность, конкурентоспособность страны, трансформационное развитие.

Y. V. Poluneyev

**MAIN INDICATORS OF THE TRANSFORMATIONAL
DEVELOPMENT SUSTAINABILITY OF UKRAINE
IN THE PROCESS OF ITS INTERNATIONAL
COMPETITIVENESS GROWING**

The article analyzes the main indicators of sustainability that affect the development of Ukraine and its level of competitiveness on an international scale. The article proves the necessity of qualitative changes of these indicators in the process of transformational development of the country with consideration of such data in public administration of major areas of the economy.

Key words: sustainability, efficiency of health care system, energy security, competitiveness of a country, transformational development.

Постановка проблеми. Соціально-економічний простір розвитку країн у покращенні якості життя громадян та забезпеченні енергетичної безпеки постійно видозмінюється і підпадає під вплив політичних чинників. Можна навіть говорити про кризу ортодоксальних макроекономічних показників та схем їх застосування в сучасних умовах, особливо у країнах, суспільства яких трансформуються.

Неможливість налагодження рівноправного діалогу між Росією та Україною, а також іншими країнами Європейського Союзу щодо умов експортування енергоресурсів, зниження якості й рівня життя українців, катастрофічна байдужість влади у сфері захисту навколишнього середовища і незадовільна якість системи охорони здоров'я призводять до низької конкурентоспроможності українських підприємств, галузей та всієї країни загалом. Водночас надмірний податковий тиск знищує всі паростки й намагання встановити соціально відповідальне бізнес-середовище, що прямо корелюється із окресленими вище проблемами. Постає питання: яким чином різні за своєю суттю чинники впливають на єдиний показник – конкурентоспроможність країни? У цій статті ми спробуємо про-

аналізувати взаємовпливи цих чинників та окреслити шляхи їх ефективного спрямування.

Тут слід врахувати сучасні реалії кризи і застій у розвитку України, які мають бути вирішені найближчим часом. Тому актуальною стає проблема пошуку найбільш оптимальних шляхів підвищення конкурентоспроможності країни через ефективне використання елементів, що забезпечують сталий розвиток як політико-економічної, так і соціально-культурної сфер. Саме сталий, а не «галопаючий» або «хаотичний» поступ може забезпечити ефективний та простий спосіб підвищення конкурентоспроможності країни, рівня і якості життя громадян, інноваційний та технологічний прогрес.

Саме тому **метою статті** є аналіз основних показників сталості країни у процесі її трансформації. Основні завдання статті – розкрити зміст понять «сталість», «якість життя», «відповідальна конкурентоспроможність» тощо; визначити вплив показників сталості на підвищення міжнародної конкурентоспроможності України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблеми сталого розвитку України в процесі підвищення її міжнародної конкурентоспроможності є

об'єктом дослідження вчених як вітчизняного, так і зарубіжного походження. Серед них варто виокремити праці науковців Л. Антонюк, Я. Базилюка, А. Гальчинського, В. Гейця, Я. Жаліла, І. Жилаєва, Я. Белінської, І. Крючкової, Д. Лук'яненка, О. Невелева, А. Поручника, А. Філіпенка, М. Шевченка та багатьох інших. Питання енергетичної безпеки, означення рівня системи охорони здоров'я та інші показники матриці сталості частково аналізуються в працях науковців Національного інституту стратегічних досліджень «Критерії оцінки та показники енергетичної безпеки. Концептуальні доходи», «Системи енергетичної безпеки в країнах ЄС та СНД. Досвід для України» тощо.

Серед зарубіжних учених, що займалися питаннями визначення основних показників сталості, окреслення чинників трансформаційного розвитку та формування сприятливого середовища для підвищення міжнародної конкурентоспроможності країни слід виділити С. Гареллі, Х. Окампо, М. Портера, Н. Рубіні, К. Рогоффа, Дж. Сакса, Дж. Сороса тощо.

Основні результати дослідження. Щорічні збори Великої Двадцятки, Великої Вісімки, членів Ради Європи та інших міжнародних об'єднань, які стосуються широкого кола питань, в основному можуть бути зведені до таких напрямів: забезпечення енергетичної і військової безпеки, боротьба з продовольчою кризою в Європі та країнах Африки, формування міжкультурного діалогу, ефективність і доступність системи охорони здоров'я та пошук ефективних шляхів економічного розвитку. Всі ці питання прямо чи опосередковано стосуються й України, яка ще остаточно не сформулювала єдиний вектор своєї геополітичної політики.

Для окреслення основних економічних категорій, які важливі з точки зору нашого дослідження, варто звернутися до такого фундаментального поняття, як «сталість». У літературних джерелах це поняття наповнене різним сутнісним значенням: у соціально-політологічному контексті його тлумачать як гармонійну взаємодію всіх частин політичної та соціально-економічної систем у напрямі забезпечення стабільності й розвитку суспільства; а вже в макроекономічному – як здатність системи зберігати існуючий стан за наявності зовнішніх впливів або як довготривалу рівновагу між експлуатацією ресурсів і розвитком суспільства.

У 2006 році автором була запропонована Технологія економічного прориву (ТЕП), розроблена на основі методології Інституту розвитку менеджменту в Лозані (IMD), а також із використанням показників, що застосовуються такими міжнародними організаціями й агенціями, як Світовий банк, ЄЕК ООН, ЮНІДО, ОЕСР, *Dow Jones, Account-Ability* та інші. У рамках ТЕП уперше було сформовано чотири матричну систему впливу державної політики – через «показники прямої дії» (ППД) і «показники кумулятивної (непрямої) дії» (ПКД) – на конкурентоспроможність країни в середньо- і довгостроковій перспективі.

У Технології [5] матриця «Сталість» тлумачиться як система показників, що забезпечує цілісність та гармонійність економічної, соціальної і екологічної систем, відтворюваність процесів у всіх компонентах розвитку країни, відповідність стандартам сталого розвитку. Основні показники, представлені на рис. 1, в разі постійного моніторингу та врахування при прийнятті управлінських рішень можуть забезпечити втілення концепції економічного прориву для України.

На рис. 1 видно, що матриця «Сталість» охоплює низку сфер соціально-економічного значення, рівень якості яких прямо впливає на можливість окремої країни забезпечити свою конкурентоспроможність у процесі трансформаційних перетворень.

У той же час українські вчені Невелев О. М. і Данилишин Б. М. окреслюють сталий розвиток як «економічно, соціально та екологічно збалансований розвиток певних територій і розташованих на них міських та сільських поселень (населених пунктів), спрямований на узгоджене фор-

Рис 1. Матриця ТЕП «Сталість»
Джерело: [5]

Рис 2. Основні показники «Сталості»
Джерело: [3, с. 77]

мування їхньої економічної, соціальної і екологічної складових на основі раціонального використання всіх видів ресурсів (природних, трудових, виробничих, науково-технічних, інформаційних тощо)» [4]. Автори основний акцент роблять на трьох складових сталості: соціальної (задоволення матеріальних та духовних потреб), екологічної (збереження функціональних і структурних якостей біологічної системи, її здатності до самовідновлення, охорони генетичних ресурсів та біорізноманіття), економічної (постійний економічний і технологічний процес).

Для нашого дослідження більш важливим є аналіз глибинних показників, що забезпечують сталий розвиток країни в довготривалій перспективі, а найголовніше – сприяють країнам, що розвиваються, більш якісно і комплексно трансформуватися до рівня розвинених економік (див. рис. 2, рис. 3).

Таким чином, сталий розвиток забезпечує навіть непряму взаємодію різних елементів політичної, соціальної та економічної систем. Наприклад, соціально й екологічно відповідальний бізнес є, по-перше, більш рентабельним, а по-друге, має нефінансові результати – покращує стан суспільства, соціальне та екологічне середовище. Як наслідок, все більше глобальних інвесторів у сучасному світі розглядають соціальну відповідальність бізнесу як наслідок «освіченого» менеджменту і важливий чинник корпоративного успіху.

Щодо такого критерію сталості, як якість життя, варто зазначити, що зміст цієї категорії давно визначений ученими: це якість задоволення матеріальних і нематеріальних (у т.ч. духовних) потреб населення, тобто якість праці, наявність якісного харчування, житла, міцного здоров'я, якість одягу, якісний рівень сфери освіти, охорони здоров'я, довкілля, високий морально-психологічний стан людини, наявність достатнього вільного часу для розвитку творчих здібностей тощо [1, с. 561].

За результатами дослідження експертів IMD оцінки якості життя Україна займає 55-е місце серед 56-ти з

кількістю балів удвічі нижчою, ніж середня по країнах. Розрахунок індексу людського розвитку ґрунтується на трьох вимірах – довголіття, освіченості та матеріального рівня життя (ВВП на душу населення), які рівнозначні. Проте вважається, що довголіття людини на 25% залежить від екології. Тому саме країни з найкращою екологією займають перші місця в рейтингу (відповідно Ісландія, Норвегія, Австралія, Канада, Ірландія, Швеція, Швейцарія, Японія). Незважаючи на відносно низький рівень ВВП України на душу населення (\$6,46 тис.) та стан її екології, рейтинг України за індексом людського розвитку є вищим, ніж у Китаї та Туреччині, що спричинено, зокрема, високим показником освіченості громадян.

Саме тому кожен уряд при проведенні своєї економічної політики має звертати увагу на такий соціально вибуховий показник, як наявна нерівність у доходах населення, що прямо впливає на можливість забезпечення потреб громадян. Тому варто погодитися з думкою американського вченого К. Рогофа, що «нерівність у доходах є єдиною і найбільшою загрозою для соціальної стабільності у всьому світі, неважливо чи це в Сполучених Штатах, на периферії Європи або в Китаї» [6].

Інший показник сталості – енергетична безпека – може бути розкритий за допомогою таких показників, як вартість електроенергії, енергомісткість ВВП, виробництво енергії (млн. т н.е.), імпорт енергії (млн. т н.е.) та споживання енергії на душу населення (табл. 1).

Можемо визначити енергетичну безпеку країни як стан її захищеності від загроз енергетичного характеру, тобто стан, що забезпечує:

- обґрунтовано достатнє, надійне і технічно безпечне постачання економіки та населення енергоресурсами;
- неможливість суттєвого внутрішнього і зовнішнього тиску на керівництво держави, чинники якого пов'язані з енергетичною сферою;
- прийнятний рівень шкідливого впливу на довкілля від виробництва і використання енергії;
- відсутність соціального напруження в суспільстві – суттєвих конфліктів, страйків та інших соціальних негараздів, пов'язаних із енергетичною сферою [2].

Причиною високої енергомісткості ВВП України є надмірне споживання в галузях економіки енергетичних ресурсів на виробництво одиниці продукції, що зумовлює відповідне зростання імпорту енергоносіїв у нашу країну. Це в основному галузі важкої промисловості: вугільне, металургійне та хімічне виробництво.

Складові матриці	Показники прямої дії (ППД)	Показники кумулятивної дії (ПКД)
Якість життя	Рівень урбанізації	Загальна оцінка якості життя Рейтинг країни за індексом людського розвитку ООН Рівень вікової залежності населення
Ефективність системи охорони здоров'я	Рівень витрат на систему охорони здоров'я Адекватність медичної інфраструктури	Тривалість життя при народженні Вплив проблем здоров'я на розвиток бізнесу Відповідність медичної інфраструктури потребам суспільства
Захист навколишнього середовища	Пріоритетність принципів сталого розвитку для уряду Ступінь впливу екологічного законодавства на бізнес Рівень викидів CO ₂ в атмосферу	Вплив екологічного забруднення на економіку Вторинна переробка паперу та картону Вторинне очищення води
Енергетична ефективність	Пріоритетність енергозбереження для уряду	Енергомісткість ВВП
Енергетична безпека	Адекватність та ефективність енергетичної інфраструктури Вартість електроенергії для виробничих потреб	Виробництво та споживання енергії Залежність від імпорту первинних енергоносіїв
Якість товарів та послуг	Частка товарів із міжнародною сертифікацією якості Рівень захисту споживачів Пріоритетність та якість задоволення інтересів та потреб населення	Рівень міжнародної стандартизації щодо якості товарів
Відповідальна конкурентоспроможність	Ступінь уваги менеджменту та власників компаній до питань здоров'я, охорони праці та екології	Рівень соціальної відповідальності та етичності бізнесу Рівень довіри суспільства до менеджменту компаній Ступінь сприйняття системою корпоративних цінностей потреб та інтересів працівників

СТАЛІСТЬ

Рис 3. Складові матриці «Сталість» та основні показники

Джерело: [3, с. 11]

Уряд країни має поставити за мету й обрати один із шляхів стимулювання впровадження і використання альтернативних (відновлюваних) джерел енергії. Нині існує два практично апробованих шляхи, а саме:

1) британський, основою якого є обов'язкові квоти на використання енергії від відновлюваних джерел енергії (ВДЕ). Цю модель, окрім Великобританії, використовують Ірландія і Франція;

2) німецький, що базується на гарантованих дотаціях проектів із ВДЕ та тарифній політиці (Німеччина, Данія, Іспанія).

Як доказ нагальної потреби вирішення вищеописаної проблеми є, на думку експертів, зниження виробництва газу в країнах ЄС при зростанні постачання, що змусить до 2030 року імпортувати приблизно 2/3 необхідного їм газу (наразі вони імпортують 1/3). Тому перед більшістю країн Євросоюзу постає питання максимального швидкого розвитку і впровадження в буденне життя громадян альтернативних джерел енергії та диверсифікації шляхів постачання енергоресурсів загалом.

Дж. Сорос у своїй статті «Французькі ліки від ресурсного прокляття» зазначає, що всі проблеми із впровадженням нових, екологічно безпечних технологій пов'язуються із відсутністю бажання урядів стимулювати такі проекти, а саме: «конкретні суми податків та платежів, що здійснюються гірничодобувними, нафтовидобувними та іншими компаніями добувної промисловості на користь урядів зазвичай дуже утаємничені, хоч більшість таких урядів стверджує, що використовують прибуток для суспільного блага. Насправді, в дуже багатьох країнах звичайні громадяни не отримують від цих грошей ніякої вигоди, більше того, вони ще й беруть на себе головний удар екологічних і соціальних наслідків гірських та бурових робіт» [7].

Інший показник, який забезпечує сталість розвитку системи, – охорона здоров'я – має такі характеристики в Ук-

Таблиця 1
Основні показники сталості у відповідності до країн-орієнтирів за ТЕП

	Україна	Росія	США	Німеччина	Польща
Оцінка якості життя	69	65	4	10	41
Екологічне забруднення	75	28	39	13	42
Вартість електроенергії	4.6	13.00	9.28	12.98	8.66
Енергомісткість ВВП	2.55	1.60	0.19	0.16	0.41
Виробництво енергії (млн. т н.е.)	81.29	1253.92	1706.06	134.11	71.39
Імпорт енергії (млн. т н.е.)	59.36	-536.57	634.45	210.90	30.29
Споживання енергії на душу населення	3534	6443	13647	7148	3733

Джерело: Складено автором

Таблиця 2

Видатки на охорону здоров'я, 2010 р.

Країна	Витрати на охорону здоров'я		Кількість лікарів на 100 тис. чол.	Поширення ВІЛ у людей віком 15–49 років, %	Захворюваність на туберкульоз (рейтинг WEF)
	Державні витрати, % ВВП	На душу населення ПКС, дол. США			
США	7.1	7,285	27	0.6	6
Німеччина	8.0	3,588	35	0.1	9
Росія	3.5	797	34	0.5	90
Україна	4.0	475	31	1.6	87
Польща	4.6	1,035	43	1.1	53

Джерело: [9]

раїні: погіршення стану здоров'я населення, високі показники смертності осіб працездатного віку, скорочення очікуваної тривалості життя, яскраво виражена нерівність у доступності медичної допомоги. Вони зумовлені, зокрема, недоліками в організації охорони здоров'я, що негативно впливає на економічний і політичний розвиток держави, стримують процеси інтеграції України у світове співтовариство.

Усе це варто пов'язувати з якістю державної політики у цій сфері, а точніше – з масштабами фінансового забезпечення галузі з державного й місцевого бюджетів та боротьбою з найбільш поширеними видами захворювань у країні (табл. 2).

Дж. Коен з цього приводу пише: «На Росію й Україну припадає близько 90% з 1,5 млн. осіб, які, за оцінками, інфіковані ВІЛ у Центральній та Східній Європі. Популярне пояснення відсутності дій в Росії та Україні полягає в тому, що їхні уряди вважають споживачів ін'єкційних наркотиків злочинцями, а не хворими людьми, і проводять неофіційну політику, що залишає їх напризволяще. Насправді, міліція регулярно переслідуює користувачів (і людей, які їм допомагають), ще більше ускладнюючи ситуацію» [8].

Підвищити ефективність медичної галузі у цілому можна передусім шляхом зміни моделі її фінансування. Існують два варіанти розв'язання цієї проблеми:

1) перехід до моделі охорони здоров'я, що базується на фінансуванні з бюджетних джерел (за рахунок загальнодержавних податків та зборів);

2) перехід до моделі охорони здоров'я, що базується на соціальному медичному страхуванні.

Висновки. З метою забезпечення сталого розвитку держави на засадах підвищення ролі людського капіталу в суспільстві та впровадження прозорості, спрямованої на підвищення якості життя людини, політики можна надати певні рекомендації:

- *по-перше*, на законодавчому рівні вирішити питання моніторингу енергетичного балансу держави, стану екосередовища й обліку викидів небезпечних речовин (забезпечити формування енергетичних та екологічних паспортів підприємств і установ України);
- *по-друге*, впровадити податкові та державні заохочення щодо використання й освоєння нетрадиційних і відновлюваних джерел енергії та, як наслідок, вибудувати екологічну стратегію;

- *по-третьє*, здійснити якісне реформування системи охорони здоров'я, яка нині є загрозою національній безпеці країни через низьку якість медичного обслуговування та недофінансування галузі;

- *по-четверте*, підвищити якість і рівень життя населення за рахунок покращення бізнес-середовища, залучення іноземних інвестицій, що привнесуть в українську систему менеджменту культуру відповідальної конкурентоспроможності.

Таким чином, усі ці кроки з постійним моніторингом виписаних у ТЕП показників сталості забезпечать більш ефективну та якісну трансформацію як політичної, так і економічної системи України, дозволять підвищити її конкурентоспроможність не лише в рейтингах, а й фактично.

Література

1. Економічний енциклопедичний словник: У 2 т. Т. 2 / За ред. С. В. Мочерного. – Львів : Світ, 2006. – 568 с.
2. Критерії оцінки та показники енергетичної безпеки. Концептуальні доходи // Монітор НІСД, 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/Monitor/november08/19.htm>
3. Монітор конкурентоспроможності // Рада конкурентоспроможності України. – 2008. – № 1–2. – 100 с.
4. Невелєв О. М. Сталий розвиток регіону: стратегічні напрями та механізми / О. М. Невелєв, Б. М. Данилишин. – К. : НДІСЕП, 2002. – 128 с.
5. Полунєєв Ю. В. Технологія економічного прориву: конкурентоспроможність країни та визначення стратегічних орієнтирів / Ю. В. Полунєєв // Демографія та соціальна економіка. – 2008. – № 2 (10). – С. 29–41.
6. Рогофф К. Технологія и неравенство / Кеннет Рогофф // Project Syndicate. – 06.07.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.project-syndicate.org/commentary/rogofff82/Russian>
7. Сорос Дж. Французское лекарство от ресурсного проклятия / Джордж Сорос // Project Syndicate. – 06.06.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.project-syndicate.org/commentary/soros67/Russian>
8. Cohen J. Eastern Europe's Ostrich Policy on HIV / Jon Cohen / Project Syndicate. – 04.01.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.project-syndicate.org/commentary/jcohen1/English>
9. Human Development Report. – UNDP. – 2010. – 238 p.
10. Key World Energy Statistics. – 2010. – 78 p.
11. Power Engineering International. – 2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.powergenworldwide.com/index/display/articleidisplay/3575785812/articles/power-engineering-international/volume-18/issue8/power-report/global-electricity-prices-on-the-up-and-set-to-rise.html>

Стаття надійшла до редакції 15 липня 2011 року

Науковий журнал
«Економічний часопис–XXI»
читайте на веб-порталі
www.soskin.info/ea/